

Til belysning af Christiern Pedersens bog om messen.

Af **Lisbet Hallingskov.**

Man har formodet, at der til grund for Christiern Pedersens bog om messen¹ måtte ligge eet eller snarere flere skriftlige forlæg². En sådan antagelse kunne da også støtte sig på flere gode grunde: dels er Pedersen en lidet original forfatter, hvad man vidste fra andre sammenhænge — han har væsentlig virket som bearbejder og oversætter³ — og dels er hans katekeser over de frugter, der kommer af at høre messe, bestemte af en litterær genre, som havde været populær siden det trettedende århundrede⁴, det samme gælder messeudlægningen, idet allegoriske messeudlægninger kendes helt tilbage fra det niende århundredes begyndelse⁵. Formerne for disse forskellige samlinger af messefrugter og messeudlægninger var nemlig ret faste; det var stort set de samme ting, der gik igen, selv om de forskellige samlinger indbyrdes adskilte sig fra hinanden i rækkefølge og stil.

Chr. Pedersens bog om messen består af to dele. Hovedstykkerne i den første del er følgende: Først en fortegnelse over de »tolff honde løn fruct oc gaffuer som Gud vill

¹) Christiern Pedersens bog om messen, trykt i Paris i 1514, er udgivet af C. J. Brandt og R. Th. Fenger i: Chr. Pedersens Danske Skrifter, b. 2, 1851.

²) Sidst N. K. Andersen: *Confessio Hafniensis*, s. 271.

³) Se udgiverens bemærkninger i Danske Skrifter b. 2, s. 488—490

⁴) A. Franz: *Die Messe im deutschen Mittelalter*, 1902, s. 37.

⁵) J. A. Jungmann, S. J.: *Missarum Sollemnia*, 1949, b. 1 s. 110.

giffue dem som gerne høre messe.« Dernæst følger: »Sex andre naader oc frwet som den fonger aff gudh der gerne hør messe.« Så kommer til sidst det tredie stykke, der handler om »alle de Artickle som sker i messen och hwad de betyde och en bøn til hwer aff dem.« Her drejer det sig om en allegorisk messeudlægning. Den anden del af skriftet behandler i seksogtyve kapitler forskellige spørgsmål, som mere eller mindre centralt angår messen og gudstjenesten i det hele taget; der svares f. eks. på, om en præsts første messe er bedre end den anden eller tredie, hvorfor kirkebygningen er orienteret øst-vest, om man må gå på pilgrimsvandring om søndagen, o. s. v.

Hvad angår de forskellige forlæg til skriftet om messen, er de stærke formodninger om, at sådanne må have foreligget, nu blevet bekræftet, idet jeg har fremdraget den katekese over tolv messefrugter, som Pedersen har benyttet⁶. Men et forlæg til hans fortegnelse over de seks messefrugter har det ikke været mig muligt at finde. Endvidere har jeg fundet frem til den messeudlægning, der ligger til grund for Pedersens⁷. Tilbage står endnu det spørgsmål, om der til grund for skriftets anden del har været noget forlæg. Det er ikke muligt at afgøre dette alene på grundlag af Pedersens skrift. Men i det følgende skal vi se et par eksempler på, hvordan han har brugt denne anden del så at sige som en slags »samlekasse«, hvilket forklarer det noget tilfældige præg, det har fået.

Her skal forholdet mellem de to nu fundne forlæg til dele af Chr. Pedersens skrift og disse dele undersøges.

⁶) At jeg er kommet på sporet af denne katekese, skyldes referatet hos Franz, s. 54—55.

⁷) Franz refererer en messeudlægning, der er beslægtet med Pedersens, s. 609—610. Forfatteren eller rettere den, der har redigeret denne udlægning, er anonym, men han oplyser dog, at den har et forlæg, idet det i indledningen hedder: »Circa officium misse Notandum secundum Beatum Vincencium devalencia«. Ved en nærmere undersøgelse viste det sig da også, at denne messeudlægnings forlæg virkelig stammede fra Sct. Vincens Ferrer.

Først behandles katekesen over de tolv messefrugter, dernæst messeudlægnngen.

Til forståelse af, hvad der menes, når der tales om *messefrugter*, vil det nok være nyttigt at præcisere dette nærmere⁸.

Messefrugter, eller som de jævnligt kaldes: »fructus«, »virtutes« eller »utilitates missae«, giver udtryk for den velsignelse og nytte, som et menneske får, når det hører messe i from og inderlig tro — det være sig af åndelig som af materiel art.

I de latinske formler fra det trettende århundrede fremstilles det i ret få, oftest seks, punkter, hvad der er messens frugter. Indholdet af een af disse samlinger kaster på udmærket måde lys over, hvor stor velsignelse, man tillagde messen. Når man går fra messe er man nemlig: »quasi deificus« — »unitus corpori Christi mystico, que est unitas fidelium« — »minor peccato« — »confortatus contra diabolum et peccatum« — »felicior, quam prius« — og »benedictus contra infortunia et contra subitanam mortem«⁹.

I de tidligere latinske formler er det mere »åndelige« frugter, der dominerer, men efterhånden, jævnsides med at der kom samlinger på folkesprogene, blev indholdet noget ændret, ja, det forholder sig i virkeligheden således, at de forskellige former for messefrugter »um so gröbere Fassungen annehmen, je näher sie dem Ausgange des Mittelalters stehen«¹⁰.

At de forskellige samlinger af messefrugter efterhånden blev meget udbredte og yndede, skal ganske sikkert primært forstås i sammenhæng med den senmiddelalderlige messefromhed. Ikke mindst under indflydelse af Thomas af Kempis: »De imitatione Christi« var der sket en ud-

⁸) Denne fremstilling bygger på Franz s. 36—72.

⁹) Franz s. 37.

¹⁰) Franz s. 40.

dybelse af denne: Vægten blev i højere grad lagt på den enkeltes opbyggelse og fromme deltagelse; det fremgår klart af den tids prædikener om nadveren. Ganske vist kunne al den talen om messens frugter føre til en vis udvendighed og forgrovning, hvad der jo også skete i Senmiddelalderen, men det var langt fra dens oprindelige intention. Intentionalt lagde den vægten på, at messens velsignelse skulle tilegnes i en subjektiv akt: Den enkelte skulle tage imod i sand tro og inderlig fromhed¹¹.

Efterhånden blev antallet af messefrugter udvidet. De tidligste formler består af fire, fem eller seks frugter¹², de senere oftest af ti eller tolv¹³. Disse kunne overleveres på prosa, men også i poetisk form og på andre kunstfærdige måder, f. eks. sådan, at hver enkelt frugt havde sin repræsentant blandt evangelister, kirkefædre, paver og hellige mænd¹⁴.

Iblandt de mange samlere af messefrugter vardominikaneren *Johannes Herolt*, død 1468¹⁵. Han affattede særligt prædikener og kateketiske arbejder. Deriblandt var hans »*Sermones de sanctis*« fra 1435, hvoraf der findes adskillige afskrifter. Fra omkring 1470 og talrige gange op mod århundredskiftet udkom denne prædikensamling, og den hørte til blandt Senmiddelalderens mest udbredte prædiken- og opbyggelsesbøger¹⁶. I hans sermo 48, den sidste prædiken i »*Sermones de sanctis*«, findes der en for-

¹¹) Eksempelvis kan nævnes en messefrugt, der går igen i mange samlinger: »*Audire missam cum deuotione magis prodest homini quam si totam terram illam daret pauperibus, quam interim posset pertransire.*« Franz s. 44. Af det følgende vil det fremgå, hvor megen vægt der lægges på »*deuotio*«.

¹²) Jungmann, b. 1. s. 164.

¹³) Franz s. 43.

¹⁴) Franz s. 43 f.

¹⁵) Oplysninger om Johannes Herolt findes i »*Scriptores ordinis Praedicatorum*« b. 1, 1719, s. 762 og i *Zeitschrift für katholische Theologie* 26. & 27. Jahrg. henholdsvis s. 417—447 og s. 362—368.

¹⁶) Det kgl. Bibliotek i København ejer alene 11 eksemplarer.

tegnelse over tolv messefrugter. Denne prædiken skal i det følgende sammenlignes med Pedersens katekese.

I indledningen til sin sermo 48¹⁷, »De XII. fructibus misse«, taler Johannes Herolt om, hvorledes »corpus nihil valet sine societate anime«, og »anima nihil valet sine societate dei«; dermed vil han præcisere, at det ikke nytter blot »legemligt« at høre messe. Og det sidste vers i Matth. evg. fortolker han som en forjættelse til dem, der hører messe på rette måde: »Tunc autem deus erit nobiscum quando diligenter et deuote audimus missam.« Der lægges tydeligt vægt på, at man skal høre messe med det rette sind. Således hedder det også sidst i indledningen: »Vnde in presenti sermone dicendum est de duodecim fructibus quos quis consequetur qui deuote et diligenter audit missam. vt sic alliciantur grossi homines ad intrandum ecclesiam qui stant in foro vel in cimiterio et raro audiunt integram missam etiam in diebus dominicis«¹⁸.

Hos Chr. Pedersen hedder det ganske kort: »Her effter følger tolff honde løn fruct oc gaffuer som Gud vill giffue dem som gerne høre messe.«

I form som i indhold er den første af Herolts tolv frugter traditionel; den kendes fra andre samlinger¹⁹. Den fortæller, at selv om en mand som almisse bortgav så stort et

¹⁷) Citaterne stammer fra den ældste af Det kgl. Biblioteks udgaver, der nøjagtigt lader sig datere. Den er trykt hos Anton Koberger i Nürnberg og udkommet den 2. august 1480. Iøvrigt er der ikke store forskelle på de forskellige udgavers tekst; det er så godt som kun i interpunktionen, at der er forskellige læsemåder.

¹⁸) Her og i Herolts tolvte messefrugt, hvor den samme kategori af mennesker omtales tillige med dem, der hellere vil sidde på beværtninger i stedet for at gå til messe, kommer man til at tænke på en morsom parallel fra Paulus Helie: »Men wnder dess (sc. når præsten siger: »Gracias agamus«,) ænthen squaldre the paa torget eller dricke ij krwer, dog nogett hœffuiskere oc blugere, end mange som snakke og squaldre wdi tempelettt wnder then gantsche messe«. Paulus Helies Skrifter, udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab, 1932—1943, b. 5 s. 284.

¹⁹) Franz s. 42, s. 43 og s. 44. (Det drejer sig om tre forskellige samlinger.)

stykke land, som han kunne gå igennem i den tid det ville tage at celebrere messen, ville det dog ikke gavne ham så meget som »*deuota auditio vnus misse*«. Hvad da, fortsættes der, om han på een dag hørte fire eller seks? Hvis nogen for Guds skyld bortgiver en eng eller mark, mener han, at han har gjort noget stort, — dog gør den, som kan gå igennem flere enge eller marker for at give dem bort, noget, der er mindre værd end højtideligholdelsen af een eneste messe. Og der sluttet ganske patetisk: »*O quot missas neglexisti de mane diu dormiendo. in cimiterio vel in foro stando. vel in taberna sedendo tempore divinorum.*«

Hos Pedersen er den første frugt som iøvrigt alle de andre undtagen den tiende noget kortere end Herolts. Men han følger selv en formaning til. Indholdet er det samme: »det menniske som gudelige hører messe han fortjener mere løn och naade aff gwd en han gaffue saa megen ager eng eller anden god iord i gwdz naffn som han kwnde offuer gonge men han hørde i messe.) Og Herolts noget patetiske udbrud er oversat temmelig nøje: »O hwad ewindeligh løn oc stor nade forsøme de skammelige som icke ville høre messe om dagen Oc hagde vel aarsage der till for vden deriss skade oc forsømelse om de ellers vilde Men de forlade det aff ladhed eller for verdenss gerighedz skyld«. Derefter henviser Pedersen til den »yderste strenge domme dag«, hvor Gud skal dømme menneskene efter deres gerninger. Dette udmales nærmere: »Oc de grwmme forbannede dieffle skulle der slide oc riffue brende oc plawe deriss krop oc siell met atskillelige piner som aldrig fonger ende oc dem motte de vndfly om de ville høre messe.« Disse sidste bemærkninger har Pedersen altså selv føjet til. Iøvrigt henviser han til, at denne første frugt er, »som doctress scriffue i den hellige scrifft«, at, o. s. v., og det betyder vel bare, at han vil give sin katekese så meget større vægt ved at henvise til, at det, han har at sige, er velbegrundet, hører til i den kirkelige tradition og ikke

bare er noget, han selv har fundet på. Denne bemærkning siger altså intet om, om Pedersen bruger Herolts prædiken som forlæg eller ej. Det eneste den siger er, at det Pedersen nu vil sige, er noget overtaget.

Også indholdet af Herolts anden frugt er kendt fra andre sammenhænge²⁰. Det hedder her, at englene hellere dvæler hos det menneske, der fromt hører messe og skærmer ham omhyggeligt. Han har jo gjort sig til fælle med englene selv ved at være til stede og prise engles og menneskers konge. For når Kristus ofres på alteret, er englene til stede. Derfor beskærmer de et menneske den dag, han har hørt messe, hvor han end færdes. Således bliver han bedre beskærmet den dag på legeme og sjæl; som det hedder i salme xc²¹: »Angelis suis deus mandavit de te etc.«

Overensstemmelsen mellem Pedersens anden frugt og Herolts er stor; blot er Pedersens kortere: »gudz engle ere hoss det menniske stedzse oc beware hannwm fra alt onth naar han haffuer hørt messe«. Også salmecitatet er det samme. (Som dauid profete siger) »Gwdh haffuer befalet sin engild ath han i alle veye skall beware digh.«

Hovedindholdet af den tredje frugt hos Herolt er, at de veniale synder forlades den, der fromt kommer til kirken for at høre messe. Flere steder i andre samlinger forekommer denne frugt²². Dette thema har Herolt udformet nærmere, idet han i ni punkter opregner, hvornår i messen dette sker: 1. når man træder ind i kirken og bliver bestænket med vievandet; 2. når de, der har lært det, siger »Confiteor« med præsten; 3. så ofte man hører navnet Jesus eller Maria i kollekten, epistlen og evangeliet og fromt bøjer sine knæ og slår sig for brystet; 4. når man ved elevationen af Kristi legeme fromt slår sig for brystet:

²⁰) Se Franz s. 39 og 41 og forresten også hos Pedersen, hvor englenes beskyttelse nævnes som den anden af de seks frugter i bogen om messen, Danske Skrifter s. 424.

²¹) Salme 91. (90 i Vulgata.)

²²) Franz f.eks. s. 40 og 45.

5. når præsten efter elevationen, og efter at de døde er blevet mindet, siger »Nobis quoque peccatoribus«, og man sammen med præsten slår sig for sit bryst; 6. når præsten nyder Kristi legeme, og man slår sig for brystet og bøjer sig fromt; 7. i slutningen af messen, når man fromt modtager velsignelsen af præstens hånd; 8. når man efter messen bestænkes med vievandet; 9. så ofte man i messen beder »Pater noster« eller andre bønner.²³ Dernæst slås det fast, at alle mennesker er skyldige i veniale synder, og der sluttes således: »tunc libenter debemus audire deuote missam vt nobis peccata venialia dimittantur. Item sciendum quod plura venialia vel pauciora dimittuntur. per illa iam dicta secundum deuotionem audientis missam.«

Denne messefrugt er hos Pedersen ret forskellig fra Herolts. Den siger, at, når et menneske hører messe og »seer ydmygelighe oc gudelige det verdige sacramente som er gudz legeme Da giffuer vor herre hannum sin nøttørte lige føde den dag som Sanctus Augustinus scriffuer hwad ont han taler eller tencker wforwandiss det bliffuer hannwm forladet«. Der tales altså også her om, at de veniale

²³) Heller ikke denne skematiske fremstilling er original for Herolt. I en samling messefrugter af Gottschalk Hollen findes næsten de samme eksempler: »In der Messe werden lässliche Sünden getilgt, und zwar bei dem Beten des Confiteor, des Credo, des Pater noster, bei dem Aussprechen des Namens Jesu, bei der Erhebung der heiligen Hostie und bei dem Segen.« Franz s. 55. — At jeg er gået så meget ind på denne fortegnelse skyldes, at det er den, Pedersen rimeligvis har overtaget og placeret i anden del af bogen om messen, Danske Skrifter b. 2 s. 466. Den taler om syv steder, hvor tilgivelse bliver mennesker til del: 1. når de læser »Confiteor med præsten; 2. når de bøjer knæ og hoved, når præsten siger Jesus; 3. når de falder på knæ ved »Credo«; 4. ved elevationen; 5. når de med anger og ruelse slår sig for brystet, når præsten siger: »Et dimitte nobis debita nostra« og læser »Pater noster«; 6. når de ydmygt efter messen modtager velsignelsen af præsten; 7. når de efter messen bestænkes med vievandet. I betragtning af Pedersens frie måde at bearbejde sine forlæg på er det højst sandsynligt, at Herolts fortegnelse har været hans forlæg her. Dermed er der givet et fingerpeg med hensyn til Pedersens fremgangsmåde ved udarbejdelsen af den anden del af bogen om messen.

synder forlades den, der hører messe på rette måde — omend det udtrykkes anderledes end hos Herolt. Pedersen har heller ikke på dette sted nogen omtale af, hvor i messen denne forladelse af de veniale synder bliver den troende til del. Ganske enfoldigt hedder det: »Saa lenge man hører messe tha fortaber man enthed aff sin tiid Alle de fodspor han gonger til messe eller fra messe dem telge gudz engle hannum til ewig løn oc gaffn Vaaret saa at nogen døde hastelige den dag han hagde hørth messe saa han ey før finge gudz legeme Tha regness det hannwm for gwdh ath han aandelighe det anammede i messen.«

Medens der næsten altid tales om, at det er de veniale synder, der forlades i messen, hedder det i den fjerde frugt hos Herolt, at »qui in peccatis mortalibus audit missam et presens est in ecclesia cum christus immolatur in altari: quandoque ante finem misse deus recipit eum ad gratiam. indulgendo sibi omnia peccata sua mortalia.«²⁴ Og Herolt slår yderligere dette fast ved at nævne røveren på korset og Maria Magdalene²⁵. Men også i messen er Kristus i sandhed til stede. Derefter følger der en længere udredning i traditionel form²⁶, hvori der gøres rede for, at den, der er exkommuniceret »maiori excommunicatione« kun må overvære prædikenen, og at han så, når prædikenen er slut, straks må gå. »Et sic exeundo debet cogitare quod non est dignus cum ceteris christifidelibus stare in loco sancto. nec in futuro cum sanctis et angelis in celo. Et oportet eum carere fructu istius misse. et omnium missarum et orationum indulgentiarum et omnium bonorum que hodie

²⁴) Der er vel her tale om en undtagelse. Når man falder i dødssynd, er det igennem bodens sakramente, at man atter indsættes i nådens stand, ikke ved at høre messe. I senere latin betyder quandoque da også: undertiden, stundom.

²⁵) En parallel findes i en samling messefrugter af Johannes Nider: Messen »bekehrt zuweilen grosse sünder.« Franz s. 54.

²⁶) Flere gange i denne sermo findes den litterære fiktion: »Queritur — respondetur.«

fiunt in toto mundo: et est quasi membrum abscisum a capite.« Med ham må ingen have fællesskab. Den, der derimod er exkommuniceret »*minori excommunicatione*« må gerne høre messe. Men »*ad osculum pacis non debet accedere*«, d. v. s. han må ikke deltage i kommunionen²⁷. Derfor er det godt, slutter Herolt, at »*grossi peccatores*« kommer i kirken og hører messe og prædiken. »*Multis infunditur gratia in presentia corporis christi*«.

Hos Pedersen er den fjerde frugt, »At et syndigt menneske bliffuer tit omwent fra synden vnder messen formedelst det verdighe gudz legemess neruerelse oc fonger affløsning aff sine synder Som røffueren fick paa korsset aff gudz neruerelse och sancta maria magdalena den tiidh hwn tode hanss føder.« Overensstemmelsen er god, selv om Pedersen ikke har taget sidste del af Herolts messefrugt med. Themaet er det samme, og der nævnes de samme eksempler på, hvordan store syndere blev omvendt, fordi de var Kristus nær. Også hos Pedersen sluttes der fra disse eksempler fra Jesu jordeliv til hans nærvær i messen og virkningerne af dette nærvær.

Den femte frugt er betegnende for Herolts sakramentbegreb og tidstypisk i det hele taget²⁸. Indholdet af den er, at den, som overværer messen, kan kommunikere på åndelig vis, om han er ret disponeret. Han kan kommunikere, så ofte han hører messe, når han er uden dødssynd, ønsker at modtage sakramentet og beder om at han, skønt uværdig, på åndelig vis må modtage messens velsignelse. Herolt anfører også et Augustin-citat, som meget ofte forekommer i skrifter fra Senmiddelalderen: »*Crede et manducasti*«, og fortsætter: »*Et talis qui sic cum magno desiderio et deuotione audit missam. maiorem gratiam interdum potest consequi quam ille qui etiam eodem die ad*

²⁷) Disse to ting hører i Senmiddelalderen nøje sammen, se Jungmann II s. 392 f.

²⁸) Også Gottschalk Hollen har den samme messefrugt: »In der messe kommuniziert man geistlicherweise«. Franz' referat s. 55.

sacramentum accessit immo quam ipse sacerdos celebrans missam.«

Chr. Pedersens femte frugt følger Herolts nøje, selv om den er kortere: Den femte frugt er »At det menneske som gwdelige hører messe han anammer aandelige gudz legeme om han det ydmygelige begerer oc er vden dødelig synd Det kan oc ske at den som gwdelige hører messen han fonger mere nåde aff gwdh en den hende siger Saa maa huert got menneske daglige gonge aandelige til gudz bord met presten.«

I sin sjette messefrugt siger Herolt, at den, der overværer messen, på denne dag bliver delagtig i »omnium bonorum qua fiunt in ecclesia dei ab omnibus christifidelibus in toto mundo.« Der henvises til troen på »communio sanctorum«, som betyder, at enhver, som er i nådens stand hver dag bliver delagtig i alle messer og fromhedsgerninger og overhovedet alle de gode gerninger, som gøres i verden. Og spørger man, hvad det er, der gør dette, svares der: »vnio et caritas fraterna facit hoc«. Dette udvikles nærmere, og Herolt slutter med at henvise til Genesis kap. XVIII. Så stor er betydningen af »communio sanctorum«, at Gud »propter bonos parcit malis.«

Hos Pedersen hedder det ganske kort: »Den siette fruct er Ath det menneske som er paa naadenss wegne och hører gudelighe messe han bliffuer del actig i alle de messer der sigiss offuer all kristendommen.«

I sin syvende frugt, hvis indhold også kendes fra andre samlinger²⁹, taler Herolt om, hvordan et menneskes bøn hurtigere bliver hørt, når den bedes i messen, hvor Gud er til stede. Det gælder også den celebrerende præsts bøn. Enhver præst skal i hver messe bede for »circumstantes«, hvis tro og fromhed er kendt. Og englene, som er til stede, beder i særlig grad for celebranten og for »circumstantes«, og sådanne bønner bliver hurtigere hørt.

²⁹) Franz s. 41.

Hos Pedersen, der følger Herolt ret nøje, hedder det om den syvende frugt: »At hwad et menniske bediss aff gud vnder messen thet videss hannwm snarere en paa i anden tiid Oc der till met nyder han prestenss bøn, oc de hellige engless som altiit tiene til messen men hwn sigiss«.

I den ottende messefrugt taler Herolt om, hvordan de sjæle, for hvilke der læses messe, eller for hvilke de, der er til stede, beder, har en særlig trøst deraf: »O quantum et mirificum donum de dei misericordia quod nunquam celebrantur diuina misteria quin ibi occurrant duo virtuosa opera: scilicet vnus peccatoris conuersio. et vnus anime a penis liberatio.«³⁰ Dernæst slås det fast, at eukaristien er det største offer, der tænkes kan, og at intet offer kan være større, fordi her ofres Kristi legeme og blod. Til sidst henvises der til eksempler på, hvordan sjæle, der skulle udsone en straf i Skærsilden, blev befriede, fordi der blev læst messer for dem.

Pedersens messefrugt ligner Herolts, selv om den karakteristiske ytring om de to »virtuosa opera« mangler. Peder-

³⁰) Herolt henviser til hvorfra han har overtaget sætningen om de to »virtuosa opera«: »secundum Augus. in enchiridion et secundum gregorium in dyalogo, quid etiam confirmat beatus Bern.« Ifølge Franz s. 61—62 står der i en samling et udsagn, der ligner Herolts overordentlig meget: »Gregorius de sacramento altaris: O quantum donum, quam mirificum bonum, quia nunquam celebrantur divina mysteria, uel ibi occurrantur duo uirtuosa opera, uidelicet unius peccatoris conuersio siue unius anime a penis liberatio.« Men at man også ellers har kunnet tilskrive Augustin denne opfattelse, viser en anden samling: »Es sprichet Sant Augustinus O wel ein wunderlichu gab von der erbarmherzkeit gottes ist disue dc niemer die heilikeit gottes inder heiligen messe begangen oder vollbracht wirt, da beschehen zwei tugenlichu oder kræftigiu werk gottes. Dc ein ist eines sünders bekerd von sinen sünden. Dc ander ist erloesung einer sele zedem minsten von dem fegfiur.« Franz s. 62. Pedersen har brugt Herolts udsagn om de to »virtuosa opera« i en anden sammenhæng. I anden del af bogen om messen, Danske Skrifter b. 2 s. 468 hedder det: »Oc mene somme Doctores ati huer messe som sigiss paa iorden bliffuer i siel læssd aff skeerss ildz pine och eth syndigt menniske om wenth till gwd fra syn ondscaff.«

sen siger: »naar et menniske hører messe oc beder for de arme siæle som ere i skerss ild Tha fonge de besynderlighe leskelse i deriss pine der aff Thii at engen ting kan mer eller snarere hielpe dem aff deriss pine en at lade sige messe for dem eller ath høre messe oc der offuer bede for dem.«

Den niende messefrugt, der siger, at en messe, som er blevet påhørt i fromhed, gælder mere end tusinde efter døden, tilskriver Herolt i overensstemmelse med traditionen Anselm³¹. Også sætningen: »Tantum valet celebratio misse quantum mors christi in cruce«, bliver traditionelt lagt Johannes Chrysostomus i munden³². En tredie autoritet bliver anført: »Vnde Thomas de aquino. In qualibet missa inuenitur omnis fructus et vtilitas: quam christus in die parasceues operatus est in cruce cum morte sua.« Derfor må man tro, at også den har del i nåden, der fromt hører messe og således kommunikerer på åndelig vis.

Uden at forsøge på nærmere teologiske forklaringer siger Pedersen ganske jævnt: »det er nw bedre at høre en messe i syn liffuiss tiid En at der hørdiss hwndrede for hannwm effter hanss død Det er oc bedre ath lade sige i messe for sig i syn liffuiss tiid en der sagdiss hwndrede for nogen effter hanss død.«

Den tiende messefrugt, som Herolt i overensstemmelse med traditionen tilskriver Beda Venerabilis³³, fortæller, at hvis det sker for en svanger kvinde, at hun skal føde på den dag, da hun har hørt messe, da er der håb om, at Gud vil gøre hendes forløsning let; og englene vil beskyrme moderen og barnet. Og når en kvinde skal føde efter fromt at have hørt messe, bør hun påkalde den

³¹) I en fortegnelse over messefrugter fra 1427 hedder det: »Die zwölfti tugend schribet Anshelmus: Welher mensh by sinem leben mit andaht mess hørt, daz die selbst mess ime abdilget die sünd denn tudent nach sine tod.« Franz s. 47.

³²) Franz s. 60.

³³) Franz s. 67.

salige jomfru Maria, Kristi moder, om hun dog af Kristus måtte opnå, at hendes forløsning må blive let, ligesom Marias blev det. Men når hun har født sin søn, må hun ikke tro på ammetuesnak, (*superstitiones vetularum circa parturientes*).

Pedersen følger Herolt meget nøje her: »er der saa ath noget qwindfolk er sywgligt oc gonger hwn i barsel seng den dag hwn hørde messe da skall hwn føde sit foster lettelige vden liffuiss fare thii ath de hellige gwdz engle bede for henne oc henniss foster. oc tiene oc beuare dem besynderlige Thii skulde alle quindfolk som sywglige ere daglige høre messe om det waare dem mweligt thii at deriss liffuiss fruct bliffuer der offuer velsignet aff gud De skulle och haffue deriss hob fulkommelige til det verdige gudz legeme som tracteress i messen oc til Jomfru maria som dem wel beware skall Oc icke till kerlingerss oc troldkonerss signaler eller ander breff oc løssactig ting som bedre vaare laden en giord«.

I sin elevte messefrugt, traditionelt tilskrevet Ambrosius³⁴, taler Herolt om, at hvad et menneske spiser efter messen, bekommer ham bedre, end hvis han ikke havde hørt messe. Derfor, fortsætter han, er det en prisværdig skik ikke at spise før messen. Et sådant menneske vil få fremgang på alle måder, i sit arbejde, i håndværk, i forretninger og på rejser. Og Herren vil styrke ham på legeme og sjæl og give ham, hvad han har brug for, især, hvis han hører messe hver dag: »Primum querite regnum dei etc«. Og Herolt fortæller om to skomagere: Den ene hørte messe hver dag og havde, hvad han havde brug for sam-

³⁴) I en fortælgelse over messefrugter (se note 31) hedder det: »Die siebent tugend schribet sanctus Ambrosius: Was ain mensch isset und trinket nach dem so er messe gehört, daz sterket in mer und tut der natur bass den vor der mess.« Det er sikkert rigtigt, hvad Franz s. 64 skriver om denne messefrugt: »Darin liegt sonach die Zusicherung einer irdischen Belohnung für diejenigen, welche das kirchliche Verbot treulich beobachteten.«

men med sin kone og sine børn. Men den anden hørte sjældent messe, men arbejdede endog på helligdagene. Og alligevel levede han altid i trange kår sammen med sin kone, og børn havde han ingen af. Og altid var han i gæld³⁵.

Den ellefte messefrugt hos Pedersen er kort. Han fortæller ikke nærmere på hvilke måder fremgangen vil vise sig, og skriftstedet og den opbyggelige fortælling har han ikke taget med: »hwad eth menniske gør eller handterer effther han haffuer hørt messe det skal fonge diss bedre framgong Och hwad han æder oc dricker det skall bekomme hannwm wel til sin naturlige føde.«

I den tolvte og sidste messefrugt behandler Herolt et thema, der naturligt hører til på sidstepladsen i en sådan samling³⁶: Hvis det sker, at et menneske skal dø den dag, han har hørt messe: »tunc christus presens erit tibi in extremis: et vult tibi astare sicut tu presens fuisti et sibi astitisti missam audiendo. »Eadem mensura etc.« Og hvis et menneske skulle komme i livsfare den dag, han havde hørt messe, vil han være mere sikker. Tillidsfuldt skal han håbe på, at Gud vil fri ham ud af hans fjenders hænder. Dernæst tages der stilling til, om man er forpligtet til at

³⁵) Fortællingen om skomagerne har Pedersen benyttet andetsteds, nemlig i Jærtegns-Postillen, Danske Skrifter b. II. s. 225—226. Det er tydeligt, at det er Herolts fortælling, der ligger til grund, selv om den er udvidet. Overskriften og den sammenhæng, den står i, viser, at Pedersen har benyttet den som et jærtegn, der skulle opmuntre folk til at holde søndagen hellig. Og ikke bare Herolts fortælling har Pedersen overtaget, men også skriftstedet, endda på latin. At han ikke har fortalt denne historie i den sammenhæng, den står i hos Herolt, kan vel forklares ved, at han har ønsket at bringe den andetsteds, (han er begyndt på postillen i 1514 efter at bogen om messen var udkommet samme år ved Sct. Hans-tide), men skal nok i højere grad forklares ved en rigtig fornemmelse af, at den stilistisk ikke rigtigt hører til i en samling af messefrugter; det er som om korte, fyndordsagtige sætninger passer bedre end små, selvstændige fortællinger. Mon det ikke er ud fra en sådan fornemmelse, at Pedersen gennemgående har gjort sine messefrugter knappere i formen?

³⁶) Franz s. 55, 58 og 64—66.

høre messe hver dag eller kun om søndagen. Og de, der hellere vil sove længe om morgenen eller sidde i beværtingerne i stedet for at gå til messe, karakteriseres malende: »et quando audiunt pulsum ad elevationem tunc occurrunt in ecclesiam. et viso corpore christi statim econuerso exeunt.« Så taler Herolt om de husherrer, der uden gyldig grund forhindrer familie, husstand og tyende i at komme til messe; deri synder de meget. Dog synder de tjenestepiger tredobbelt, som for det første uden gyldig grund negligerer messen, dernæst arbejder på helligdagen og sluttelig efter middagsmåltidet gør ud for at danse: »melius est mulierem lanam suam texere quam impudice chorisare. Et ratio est, quia in chorea quasi omnia peccata mortalia committunt.« Derefter tales der om, hvordan man skal forholde sig til arbejde på helligdagene, og det slås fast, at det i hvert fald er bedre at arbejde på helligdagen end at tigge, »Exceptis sacerdotibus et religiosis«. Mennesket er skabt til at arbejde. Derfor skal de tjenestefolk, der til daglig ikke har tid til at gå til messe, fromt bøje deres knæ, når de ved elevationen hører klokken ringe, og det skal de gøre ydmygt og med hjertets sønderknuselse, hvadenten de er på marken, i huset, i køkkenet eller et hvilketsomhelst andet sted. Til slut slår Herolt med to opbyggelige fortællinger fast, hvordan den, der hører messe, bliver bevaret fra onde menneskers efterstræbelser, og dermed slutter hans sermo 48.

Pedersens tolvte messefrugt er meget kortere end Herolts. Imidlertid gengiver den ret trofast første del af Herolts, og den karakteristiske »eadem mensura«-sætning har han trofast oversat: »døde et menniske den dag han hagde hørt messe da giffuer gud hannum en besynderlig naade den han icke ellerss finge oc den alsommectiste gud eller hanss verdige engle skulle være hoss hannum i hanss dødz time oc tiene och trøste hannum ligerwiss som han tientte det verdighe gudz legeme oc hørde messe gudelighe Thi wor herre siger i det hellige ewangelio Met den samme

skeppe i vdmaale met der skall eder indmaaless meth igen i den ewighe glæde.« Herefter går Pedersen direkte over til katekesen over messens seks frugter.

Af denne sammenligning fremgår det, at Chr. Pedersens tolv messefrugter er overordentlig stærkt beslægtede med Herolts, og det ikke bare indholdsmæssigt. Også de sproglige ligheder og ligheder i karakteristiske udtryk tyder på direkte overtagelse, og det så meget mere som Pedersen også andetsteds har benyttet Herolts »Sermones de sanctis«³⁷. Hvad forkortelser og udeladelser angår er det væsentlig rigtigt, hvad udgiverne af hans skrifter, vel lidt summarisk skriver³⁸: »thi skønt han ikke formaaede at give noget ejendommeligt og nyt, forstod han dog til en vis Grad at gjøre det laante levende; og medens Originalerne i det døde Sprog træde os saa koldt imøde og i mange Tilfælde bære ikkun altfor kjendelige Spor af Lyst til at prunke med en ufrugtbar Lærdom — gjør Chr. Pedersen sig en Glæde af at bortskære deslige for Folket uforstaaelige Bemærkninger, og holder sig til hvad han kunde gjen-give paa sit simple, jævne Sprog«. Som nævnt tror jeg, at det er Pedersens stilistiske fornemmelse, der spiller ind her, og som er årsag til den knappere form.

I det følgende skal forholdet mellem Chr. Pedersens messeudlægning og den messeudlægning, der ligger til grund for denne, undersøges.

Først lidt om allegoriske messeudlægninger i almindelighed:

Som tidligere nævnt begyndte man i første halvdel af det niende århundrede at anvende den allegoriske metode, når man skulle forklare, hvad der skete i messen³⁹. Man anså sig for berettiget dertil, fordi man mente, at intet

³⁷) Se udgavernes bemærkninger i Danske Skrifter b. II, s. 488—489. Vi har også allerede set, at Pedersen i sin Jærtegnspostille har benyttet Herolts fortælling om de to skomagere.

³⁸) Danske Skrifter b. II, s. 488.

³⁹) Franz s. 729—730.

var forordnet af fædrene uden at der var dybe og hemmelighedsfulde grunde til det. Og da man ved udgangen af Middelalderen også formelt ønskede at retfærdiggøre denne fremgangsmåde, betjente man sig her, som ved skriftudlægningen af det firfoldige fortolkningsprincip: Messen skulle forklares litteralt, allegorisk, tropologisk og anagogisk⁴⁰.

Den udvikling, der her skete, hørte nøje sammen med at messen blev anskuet som en repræsentation af Kristi offer, ja, i den folkelige fromhed ligefrem som en gen-tagelse.

Derfor blev messeudlægningerne også i højere og højere grad, som man nærmede sig udgangen af Middelalderen, koncentrerede om lidelseshistorien. Medens man tidligere havde ladet messen fremstille Jesu liv fra inkarnationen til himmelfarten, begyndte man fra midten af fjortenhundredtallet at forstå hele messen om Jesu lidelse, død og opstandelse⁴¹. Derfor fik alt det, der skete i messen sin specielle tydning og betydning, således f. eks. præstens liturgiske dragt; som Kristi repræsentant måtte hans klæder repræsentere noget, der på een eller anden måde havde tilknytning til Kristus i hans lidelse og død, — nemlig de klæder, han bar, de bånd, hvormed han blev bundet o.s.v. Fantasiens kunne få temmelig frit spillerum, og selv om man i mange tilfælde bibeholdte mere traditionelle tolkninger, er det ikke altid helt let at forstå parallellismen, da det kunne være meget tilfældige ting, der kombineredes.

Hvad Chr. Pedersens messeudlægning angår, pegede, som nævnt i note 7, en oplysning i den af Franz referede messeudlægning hen på, at Pedersens forlæg skulle søges hos

⁴⁰) Franz s. 704—705. Dette firfoldige fortolkningsprincip forklarede skolastikken i fire læresætninger:

«*Litera gesta docet, quid credas allegoria,*

Moralis quid agis, quo tendas anagogia.» Franz s. 594.

⁴¹) Franz s. 704—705.

Vincens Ferrer⁴², og i *Scriptores Ordinis Praedicatorum*⁴³ nævnes der også en udlægning i tredivede artikler, forfattet af Ferrer. Men spørgsmålet var alligevel noget kompliceret:

I den moderne udgave af Ferrers skrifter, besørget af Fages er der optaget en traktat med titlen: »Contemplacio molt devota qui compren tota la vida de Jesu Crist Salvador Nostre ab les propietats de la Misa.« Fages aftrykker den ældste trykte udgave fra 1518⁴⁴; han kender intet håndskrift. Stilen, bestemte ejendommeligheder, som også findes i Ferrers prædikener, og lokale allusioner peger hen på, mener Fages, at det drejer sig om et autentisk skrift. Imidlertid har Brettles undersøgelser vist, at skriftet ikke er autentisk i den forstand, at det er direkte forfattet af Ferrer selv, men at det iøvrigt har sit forlæg i Ferrers prædikener⁴⁵. Til grund for traktaten ligger en prædiken, der findes i Toulouserredaktionen⁴⁶ »Sermones de tempore et de sanctis«. Denne prædiken er en sammen- og overarbejdning af fire prædikener, holdte af Ferrer i 1411 og

⁴²) Sct. Vincentius Ferrerius var en af Senmiddelalderens helt store bodsprædikanter. Han skal omkring 1330 være indtrådt i et dominikanerkloster i Valencia, hvor han blev prior i 1377. Han døde 1419 og blev kanoniseret i 1458. Særligt i Spanien, men også i det tyske sprogområde blev han dyrket. Udførlige oplysninger findes i *Dictionnaire de Théologie catholique*, b. 15², 1950. Ferrers litterære virksomhed er behandlet af Henry Fages, O. P., som blandt andet har udgivet: *Oeuvres de saint V. F.*, b. I og II, 1909, — og af Dr. Sigismund Brettle, ord. min. conv.: *San Vicente Ferrer und sein literaischer Nachlass*, 1924. (*Vorreformationsgeschichtliche Forschungen* b. 10).

⁴³) Quétif-Echard: *Scriptores Ordinis Praedicatorum*, b. 1, 1719, s. 767.

⁴⁴) Fages I. (*Contemplacio*), 1 ff.

⁴⁵) Brettle, s. 139 ff.

⁴⁶) Ifølge Brettle s. 80, blev der i Toulouse siden år 1416 foranstaltet en redaktion og overarbejdning af Ferrers prædikener. (Denne redaktion forklarer overensstemmelsen i alle de prædikenhåndskrifter, der går under navnet: »Sermones de tempore et de sanctis«.)

nedskrevet samme år af Colegio del Patriarcha⁴⁷. Disse fire prædikener indeholder i fire billeder traktatens grundtanker. (Traktaten og dens forlæg i Toulouserredaktionen indeholder 30 billeder). Dette forhold forklarer, at der er så store ligheder mellem traktaten »Contemplacio molt« fra 1518 og Chr. Pedersens messeudlægning fra 1514. Men hvor har så Pedersen hentet sit forlæg? Skal det søges i Colegio's fire prædikener eller i Toulouserredaktionen »Sermones«?

Dette spørgsmål er ikke vanskeligt at besvare. Et fingerpeg giver allerede stilen i Pedersens udlægning. Den bærer ikke præg af at være sammenarbejdet af fire forskellige prædikener. Dernæst er forholdet det, at alle de udgaver, der fremkom i Europa, trykte i Tyskland, Frankrig og Italien, går tilbage til eet eneste forlæg, nemlig Toulouserredaktionen⁴⁸. Iøvrigt er det utænkeligt, at Pedersen skulle have kendt Colegio's prædikenmanuskript, som var glemt indtil det blev udgivet i det foromtalt Rocaberti-tryk, 1693—1694. Og hvad er naturligere, end om Pedersen under opholdet i Paris, hvor hans bog blev udgivet i 1514, skulle have fået en udgave af »Sermones« i hænde? (Alene i Lyon var der i årene 1474—1513 kommet otte udgaver)⁴⁹.

I det følgende vil vi derfor sammenligne messeudlægningen i Toulouserredaktionen udgave af Vincens Ferrers prædikener »Sermones de tempore et de sanctis« med Pedersens udlægning. Det vil så vise sig, om det er rimeligt at

⁴⁷) Da dyrkelsen af Sct. Vincens i løbet af det 16. og 17. århundrede for alvor slog igennem i Spanien ved dominikanernes energiske propaganda følte man stærkt manglen af en udgave af »Sermones«. (I Tyskland, Frankrig og Italien have adskillige udgaver set dagens lys.) Derfor blev der under protektion af ærkebiskoppen i Valencia, Rocaberti, der tilhørte dominikanerordenen, omkring år 1693—1694 foranstaltet en udgave på latin. Denne byggede på et prædikenmanuskript af Colegio del Patriarcha, en papircodex indeholdende 203 prædikener. Brettle s. 20 og 95.

⁴⁸) Brettle s. 78.

⁴⁹) Brettle s. 78.

anse Ferrers sermon for det direkte forlæg til Pedersens udlægning⁵⁰.

Som overskrift over den pågældende sermon står: »Dominica prima post octa. epiphanie. Sermo IV«. Messeudlægningen optræder som en regulær prædiken. Denne sammenhæng har Pedersen lige så lidt taget hensyn til som ved behandlingen af Herolts tolv messefrugter, der jo også har form som en prædiken. Også her lader det sig forklare ved en rigtig stilistisk fornemmelse.

Dernæst følger der hos Ferrer efter en længere indledning 30 afsnit, som alle er bygget op efter samme skema: Først fortælles der et træk fra Jesu liv, dernæst tydes det om noget af det, der sker i messen ved brug af det stadigt gentagne: »hoc representat presbyter«, eller: »hoc representatur in missa«.

Pedersens messeudlægning fordeler sig på 33 artikler. Det er imidlertid ikke nogen afgørende forskel, da han, som det vil fremgå af det følgende, stort set behandler det samme stof som Ferrer, omend han fordeler det på en lidt anden måde. At Pedersens messeudlægning er delt op i 33 artikler skyldes blot, at allegorien er ført endnu længere igennem: De 33 artikler betegner Herrens 33 leveår⁵¹.

De enkelte afsnit hos Pedersen er bygget op omvendt af Ferrers, således at der først fortælles om noget af det, der sker i messen, og dernæst om, hvad det repræsenterer i Kristi liv, og de enkelte udlægningsknyttes til ved det gentagne: »Det betyder oss«, og: »Det betegner oss«. Til hvert enkelt afsnit følger Pedersen en bøn, der applicerer

⁵⁰) Til grund for sammenligningen ligger en moderne udgave af et manuskript af Ulrich Dalem de Reutlingen, optrykt hos Brettle s. 140—154. Det stemmer nøje overens med Det kgl. Biblioteks trykte udgaver fra 1487 (Köln), 1488 (Basel) og 1492 (Nürnberg.)

⁵¹) »Thii ati hende vdleggiss rettelige vor herriss fødelse pinelse oc opstondelse met tre oc trediwge artickler och sticke emod det at han wor her paa iorden i try oc trediwge aar«, indledningen til bogen om messen, Danske Skrifter b. II s. 419.

afnsittets tanker og indhold på den enkelte, og undertiden kan man se, hvordan elementer fra Ferrers artikel først kommer frem hos Pedersen i den efterfølgende bøn. Endnu en forskel i den ydre ramme skal bemærkes: To steder i sin udlægning har Pedersen lavet en skarp cæsur, således at den falder i tre dele. Den første del omhandler Kristi liv fra inkarnationen til indtoget i Jerusalem, artiklerne 1—12, (begyndende med formessen og endende med sanctus,) den anden del fra fodvaskningen til gravlæggelsen, artiklerne 13—28, (begyndende med læsningen af kanon og endende med at præsten tager brødet), og den tredje omhandler hændelserne fra opstandelsen til himmelfarten, artiklerne 28—33, (begyndende med at præsten drikker vinen og endende med, at han velsigner menigheden). Imellem disse naturligt afgrænsede dele indskyder Pedersen det første sted syv bønner, som han kalder »orationes gregoriane«, og som lægfolket skal læse, medens præsten læser kanon, samt en kollekt. Disse bønner danner en optakt til det næste afsnit, idet de forudgriber lidelseshistorien. Det andet sted fortæller Pedersen efter beretningen om gravlæggelsen, hvordan jomfru Maria blev ført tilbage til Jerusalem og i tro på profeternes forjættelser bad om opstandelse for sin søn. Dertil knytter der sig en bøn, som den enkelte kan bede, for at han må få del i Helligåndens syv gaver⁵².

Efter disse betragtninger over messeudlægningernes formelle side går vi over til at sammenligne indholdet.

I Ferrers indledning, som fylder omkring en syvendedel af hans prædiken, forklarer han i tilslutning til sit tema, »Quodcumque dixerit vobis, facite«, hvorledes det gælder for de kristne om at imitere Kristi liv, sådan som det jo også sker i messen. Thi hele Kristi liv »repraesentata est in missa solemni per trigenta opera principalia«. Og »non

⁵²) Ferrer taler om Helligåndens syv gaver i slutningen af den første artikel.

movet se presbyter in missa, quin ibi sit secretum⁵³. Så giver Ferrer en fortegnelse over de tredive afsnit og går dermed over til selve udlægningen.

Den første artikel omhandler Kristi inkarnation, da han »descendens de celo se posuit in ventrem virginalem induens humanitatem«. Og det slås fast, at ved inkarnationen virkede hele treenigheden: »sic pater et spiritus sanctus induerunt humanitatem filio«. Dette repræsenteres i messen, når præsten går ind i sakristiet. Der er der tre, som iklæder ham: diakonen, subdiakonen og han selv. »Sic Salvator noster Christus summus sacerdos fuit indutus in illa gloriosa sacristia«. Og, fortsætter Ferrer, »si vultis alcius contemplari«, ligesom der opbevares relikvier, prydelser og andre kostbarheder i sakristiet, således også i »illa preciosa et gloriosa sacristia beate virginis«. Og, »si adhuc vultis contemplari«, ligesom præsten ikke bliver set af nogen lægmand, når han ifører sig de liturgiske klæder, således også Kristus ved inkarnationen. »Et si vultis plus contemplari«, ligesom præsten i sakristiet ifører sig syv klædningsstykker⁵⁴, nemlig, hvis han er biskop, sandaler, dernæst

⁵³) Måske er det en allusion til dette sted, når Pedersen i anden del af bogen om messen siger: »Thii at presten less icke eth ord eller rører en hond i messen met minde en der met betegness oc merkiss noget aff wor herriss død oc pine«. Danske Skrifter b. II s. 468.

⁵⁴) De præstelige klæder kunne tydes på forskellig vis, f. eks. som »arma passionis«, marterredskaberne, Franz s. 603, eller som noget, der skulle mane præsten til at føre et retskaffent liv, Franz s. 669. I Lucidarius findes der en udlægning: Hovedlinet betyder det klæde, jøderne bandt for Jesu øjne, da han skulle gætte, hvem det var, der slog ham, messesærken, det hvide klæde, Herodes lod Jesus iføre, bæltet, det bånd, hvormed Jesus blev bundet til søjlen, da han skulle hudstryges, håndlinet, det bånd, Jesus havde om hænderne, da han stod for Pilatus, stolæen, det bånd, hvormed han blev bundet til stolpen, da de hudstrøg ham, og messehagelen, purpurklædet, som Jesus blev iført, da han blev tornekrønet. — En Klosterbog fra Middelalderens Slutning ved Marius Kristensen, 1928 s. 60 og 61. Pedersen har i anden del af bogen om messen et kapitel, der helt er viet til sådanne udlægninger: »Hvad alt det betegner oc merker som hører til messen som er presten altered kalk disk.

amictus, alba, bælte, manipulus, stola og messehagel, således blev også Kristus i jomfru Marias liv iført syv klædningstykker: Helligåndens syv gaver. Om disse skriver Esaias: »Egredietur virgo de radice Iesse et flos de radice eius ascendet et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapiencie et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus sciencie et pietatis et replebit eum spiritus timoris Domini«. Efter endnu et Esaias-citat slutter denne første artikel med ordene: »Hoc facite in meam commemorationem sc. incarnationis«.

Pedersens første artikel er meget kortere: »Ath presten før sigh i messe klæderne i sacristiet (som er i domkirker och kloster) oc anderstediss før han gongher till altereth och messe degnen och subdeggen hielpe hannem der til. Det betyder oss huerlediss ihesus cristus gudz søn førde sig i menniskenss nature oc tog mandom i det rene sacristie som vor iomfrw mariess alder kyskeste iomfruelighe liff den tiid han vndfangen vor: met gud faderss oc den helliandz raad oc samtycke som de too betegne hannum hielper i klederne den tredie som tiener til messen betegner gabrielem engild som bebudede iomfrw mariam.« Det eneste nye i Pedersens artikel er bemærkningen om Gabriel. Men Pedersen nævner nu engang englene med for­kærlighed.

I det andet afsnit, der handler om Kristi fødsel fortæller Ferrer, hvorledes alt gik klart og tydeligt for sig her, fordi natten var lys som dagen, og hvordan Jesus ville fødes hos Josef og Maria og ligge mellem oxen og æselet. Så hører vi om engleskaren og hyrderne på marken. Dernæst går han over til at tyde dette om messen: Kristus, som før lå i hint berømmelige sakristi, repræsenteres af præsten, når han går ud af sakristiet, jomfru Maria af diakonen og Josef af subdiakonen. De to akolyter repræsenterer oxen

og æslet, og lyset, som de bærer i deres stager, den lysglans, som strålede hin nat. Koret, som synger »Gloria patri«, repræsenterer englekoret, og »Introitus«, der synges, når præsten forlader sakristiet, de fløjtespillende hyrders glæde. Og ligesom præsten i stor glæde går ud af sakristiet godt vasket i ansigtet og på hænderne og iført en gylden og fuldstændig ren messehagel, således blev Kristus født uden nogen plet af jomfru Maria. For at bekræfte dette slutter Ferrer med et citat fra Davids salmer.

Petersens korte artikel lyder således: »ath presten vdgongher aff sacristiet till alteret met messe degnen och subdegnen oc stonder emellem dem baade. Det betegner oss at den tiid ihesus vor fød da lagde iomfru maria hannum i krubben mellem oxen oc asenen.«

Ferrers tredie afsnit omtaler, hvordan Jesus på ottendedagen lod sig omskære. Derved ydmygede han sig; for ligesom man brændemærker en tyv, blev omskærelsen påbudt af Gud som et tegn på Adams synd. Men Jesus, der var ren, uden fejl, ville dog omskæres. Dette repræsenterer præsten, når han stående ved alteret bøjer sig og siger »Confiteor«. Og selv om han ikke er i dødssynd, skal han gå frem for alteret i fordømmelse af sig selv, som om han var det, og han skal kalde sig selv for synder, om også han var så hellig som Johannes Døberen — og dette for at betegne, at Kristus, al helligheds begyndelse og fylde, fremstillede sig selv som synder, idet han underkastede sig kravet om omskærelse.

I Pedersens version hedder det: »at presten stonder for alteret mellem dem baade oc gør sit ydmyge scrifftemaall oc kendiss sig ath vere syndig En dog ath han tilforn haffuer scrifftet alle syne dødelige synder. Det betegner oss at det rene vskildige barn ihesus lodh sig omskere alligeuel ath han vor alder renist for vden al synd som en klar spegel er vden all smytte.«

Ferrers fjerde afsnit handler om de hellige tre konger, der kom fra østen, fra jordens fjerneste egne, og som Gud

ledte ved en stjerne; de tilbad barnet, der lå i krybben mellem dyrene og bragte ham guld, røgelse og myrra. Dette repræsenterer præsten, når han efter syndsbekendelsen bøjer sig dybt ned og således med bøjet hoved tilbeder og siger: »Aufer a nobis«. Han ofrer guld, når han i dyb ærbødighed tilbeder ved alteret, og den bitre myrra frembærer han, når han gør korsets tegn til tilgivelse og syndernes forladelse, men også for at minde sig selv om Kristi bitre lidelse. Efter et citat fra Klagesangene slutter dette fjerde afsnit.

Pedersens artikel lyder: »Naar presten haffuer lest Confiteor tha gonger han till alteret meth stor reuerentz oc beder ydmygelige till gwd oc de andre to meth hannum. Det betyder oss at de hellige tre konger baade met stor reuerentz og ydmighed till det helligste barn som er ihesus vor frelsere och offrede hannwm dyrbare gaffuer guld røgelse oc mirram«.

I sit femte afsnit fortæller Ferrer om Jesu fremstilling i templet: På sin arm bragte jomfru Maria ham til templet og overlod ham til præsten, og Simeon og profetinden Anna stod hos og priste Gud. Dette repræsenterer præsten, når han går til epistelsiden (»ad cornu altaris ante librum«),⁵⁵ hvor han læser »Introitus«. Diakonen og subdiakonen, der står på hver side af ham, repræsenterer Simeon og Anna, og akolyterne og de andre, der hører »Introitus«⁵⁶, men som ikke må komme hen til alteret, jomfru Maria og Josef, som af ydmyghed stod langt borte for at høre. Skønt de havde kunnet gå frem til alteret, ville jomfru Maria, der var opfyldt af stor hellighed, give os et eksempel på, at vi ikke bør gå frem til alteret: »Quisquis externorum accesserit occidetur.« Og da Simeon modtog Kristus i sine arme, sang han: »Nunc dimittis«, i hvilken der er fire vers. Derfor gør præsten, idet han repræsen-

⁵⁵) Jungmann b. I. s. 510 f.

⁵⁶) Jungmann b. I. s. 135 note 15 og s. 398. Officium = introitus.

terer dette, fire ting: For det første synger han »Introitus«, for det andet »Kyrie eleison«, for det tredje »Gloria in excelsis« og for det fjerde kollekten.

I Pedersens korte version hedder det: »ath presten begynder messen meth stor reuerentz stondendiss mellem messe degnen oc subdegner. Det betegner oss at ihesus cristus vor offred i tempelen met stor reuerentz paa høffwe altere mellem Maria och Josep.«

Ferrers sjette artikel handler om flugten til Ægypten, hvortil Jesus, hans moder og Josef flygtede på grund af Herodes' vrede, og hvor de opholdt sig i syv år, hvorefter de vendte tilbage som landflygtige. Og dette repræsenteres i messen, når subdiakonen går hen for at læse epistlen. Men sammen med diakonen bliver præsten tilbage, og så flygter (»fugit«) han, idet han går bort fra alteret og sætter sig »in cathedra«. Her foretager han sig syv ting, der repræsenterer de syv udlændighedsår: Først læser han epistlen, responsoriet, »Alleluja« og en salme, og så bringes ofret i orden i hans nærværelse, dernæst velsigner han røgelsen og diakonen. Disse syv ting repræsenterer, at Frelseren var syv år i Ægypten.

Pedersen siger: »at presten messe degnen oc subdegner gonge fra alteret och subdegner less epistelen men sider presten oc messe degnen paa den høgre side hoss alteret. Det betegner oss huorlediss iomfru maria oc iosep flyde aff deriss eget land till det fremmede land egypten met ihesu cristo for den fryct och fare de hagde at kong Herodiss skulle dræbet hannum met de vskyldige børn.«

Hos Ferrer tales der i det syvende afsnit om tilbagekomsten fra Ægypten til det forjættede land efter Herodes' død. Efter Jesu, hans moders og Josefs tilbagekomst førte de ham op i tempelet i Jerusalem, hvor han blev borte og efter tre dage blev fundet blandt lærde mænd i færd med at stille spørgsmål om loven, således som Hieronymus skriver i Bibelprogen. Dette repræsenterer præsten, når han rejser sig og går hen til alteret og dér med stor omhu

overvejer evangeliet, og underviser⁵⁷, medens han overvejer det, ligesom Kristus, da han lærde i templet, hørte på jøderne og stillede dem spørgsmål, som det siges i Lukas' 2. kapitel. Og således er den overvejelse, som præsten gør ved at høre evangeliet ikke andet end en »interrogacio«⁵⁸ for at betegne, at Kristus, idet han stillede kloge spørgsmål, underviste de lærde i troen. Når evangeliet er læst, synger han: »Credo in unum deum etc.«, hvor grundlærdommene i den katholske tro findes, om hvilke Kristus belærte jøderne.

Hos Pedersen hedder det kort: »at præsten messe degenen oc subdegnen gonge till alteret siden ath gradelen alleluya oc sequentzen ere sungne oc læse det hellige ewangelium. Deth betegner oss ath ihesus iomfrw maria oc iosep komme igen aff egipten till deriss egeth føde land effter engelenss befalelse oc bebudelse«. At præsten synger »Credo«, omtaler Pedersen først i sin næste artikel.

I Ferrers ottende afsnit hører vi, hvorledes jomfru Maria fandt Jesus i templet, og at hun blev så glad, at hun ikke kunne lade være med at græde. »Videatis, quid fecit Christus«: Straks, da han så sin moder, løb han hen for at trøste og kysse hende, og derefter gik han med dem til Nazareth og var dem underdanig, skønt han var verdens herre. Denne trøst repræsenterer præsten, når han efter at have sagt »Credo« vender sig mod menigheden og siger: »Dominus vobiscum«, og kysser evangeliebogen. Og når han på alteret ordner korporalet og kalken, og hvad der angår ofret, repræsenterer han den tjeneste og lydighed, som vor Herre ydede sin højhellige moder. Han siger jo selv: »Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare«. Thi han hjalp Josef, som man anså for at være hans fader, i vognmagerarbejdet, hvad der er naturligt, da han var

⁵⁷) Der hentydes til prædikenen, som kunne foregå på evangeliesiden i tilslutning til læsningen af evangeliet. Jungmann b. I s. 567.

⁵⁸) Interrogatio betyder i det filosofiske sprog: Slutninger gennem spørgsmål, slutningsmåde, slutning, syllogisme.

gammel og ikke kunne føre saven og heller ikke skære de tykke træstammer over. Med et citat fra Nikolaus de Lyra slås det så tilsidst fast, hvor det var tåbeligt, når jøderne kaldte Jesus for tømmermandens søn: »Nonne hic est filius fabri, quia Christus iuvabat Joseph, credebant Iudei, quod esset filius eius. O quam stulti!«

I Pedersens artikel hedder det: »naar presten haffuer lest och hørt det hellige ewangelium tha gonger han mit faar alteret igen at stonde Oc synger gladelighe meth høy røst (Credo) det er ieg tror paa en gud. Det betegner oss hworlediss iomfru maria bleff glad oc hugsualet den tiidh hun fand ihesum sin søn igen i tempelen i blant doctress oc mestere som hwn møst hagde oc han gik met hende til nazaret igen.« Til at belyse ligheden tjener også nogle udtryk fra den efterfølgende bøn: »Jeg tacker dig ath dw hugsualede din benedide bedrøffuede moder mariam i det du lost henne finde dig i tempelen oc fulde hende siden hiem til nazaret och wor hende lydig oc vnderdan-nig«.

I det niende afsnit fortæller Ferrer om Jesu dåb, da han tredive år gammel kom for at blive døbt. Dog var det ikke nødvendigt for ham, men han gjorde det for at hellige vandet til vor frelse. Dette repræsenterer præsten, når han vasker sine hænder i messen. Men har han da ikke allerede i skriftemålet aftvættet sin samvittighed og før messen vasket sine hænder? jo, men når præsten vasker sine hænder i messen, er det ikke fordi han trænger dertil, men han gør det for at repræsentere, at Kristus, der ikke trængte til dåben, fordi han var opfyldt af hellighed, dog lod sig døbe af ydmyghed og for at gavne os for at give vandet kraft til at aftvætte os. Og således skal også præsten gøre, er han end nok så hellig. Han siger netop: »Lavabo inter innocentes manus meas«, som om han ville sige: »Skønt jeg er ren, fordi jeg regnes blandt de skyldfri, vasker jeg dog mine hænder, Herre, for at repræsentere, at I lod Jer aftvætte, skønt I var opfyldt af hellighed.«

Her siger Pedersen: »at presten stonder nogen stund stille siden han haffuer lest offertorium och siden gonger han till den høgre side ved alteret oc toor syne hender. Det betegner oss ath cristus fraa han vor toloff aar oc til han bleff xxx aar gammell tha giorde han engen obenbarlige iertegen som bescreffne findiss En dog at han icke dess emellen wor orkeløss Men paa sit xxx aar gik han til iordanss flod och lodh sig døbe aff sancte Hanss baptista.« Her er Pedersens gengivelse unægtelig temmelig fri, men Ferrers grundtanke er uændret. Til belysning af overensstemmelsen tjener nogle ord i den efterfølgende bøn: »Jegh tacker digh ath dw ville lade digh døbe i iordanss flodh en dogh dw wosth den alsommectiste clariste gwdh for vden all synd oc smytte Men dw giorde det at wor dob oc cristendom der met sticktess skulle oc hellig gøriss oc haffue mact til at aff to waare foreldress synder«.

Ferrers tiende artikel handler om, hvordan Jesus efter dåben gik ud i ørknen og fastede dér i fyrretyve dage og nætter, i hvilke han ikke fik nogen legemlig vederkvægelse; altid bad han — ikke for sig selv, da han ikke havde det nødtigt — men for os syndere. Dette repræsenteres i messen, når præsten stiller sig midt for alteret og dér med foldede hænder⁵⁹ bøjer sig (»se humiliat«) og siger: »In spiritu humilitatis et in animo contrito suscipiamur Domine a te etc.«, for at betegne Kristi, vor frelsers ydmyghed, som han udviste ved at bede i ørknen. Derefter vender præsten sig til menigheden og siger: »Orate pro me fratres etc.«, for at vise, at Kristus bad for os; og det betegner den bøn, som Kristus bad i ørknen, og som var »multum secreta«, fordi ingen hørte den. Således bør præsten bede hemmeligt⁶⁰, fordi det ikke sømmer sig, at han bliver hørt af nogen.

⁵⁹) Jungmann b. I s. 100.

⁶⁰) Der hentydes til »Secreta«, der i den romerske messe læses lige efter »Orate fratres«. Fra midten af det ottende århundrede begyndte man at læse den som stillebøn og hævde kun stemmen ved de sidste ord: »Per

I sin version siger Pedersen: »ath presten gonger mit for alteret och beder ydmygelighe till gud fader søn oc den helliand och siden til iomfrw maria och alle gudz helgen i hiemmerige at de ville bede for hannum och siden vender han sig om till folked igen oc siger. beder for mig arme syndere kere brødre oc søster. Det betegner oss huorlediss ihesus cristus bad for oss i ørknen den tid han fastede der i feretyue dage oc næther for vden all legemenss føde och siden bleff han der fristet aff dieffuelen«.

I sin 11. artikel fortæller Ferrer, hvordan Jesus efter at have fastet i ørknen begyndte at prædike og råbe med høj røst: »Penitenciam agite, appropinquabit enim regnum celorum.« Men før fasten ville han i hemmelighed gøre bod i ørknen for at lære mennesker at gøre hemmelig bod og at undgå alle synder og laster; for at gøre dette løb han omkring ved gårde og lejre, og det ord, han lærte, stadfæstede han i gerning: »Cepit Jesus facere et docere«. Betænk, I folk, hvor god og ydmyg en konge ville være, hvis han selv løb omkring på gaderne i sit rige for at forkynde en ny lov! Således gjorde Kristus, og der blev ikke beredt ham en prædikestol, men han steg op på en sten eller høj og forkyndte troen. Jøderne havde ikke så stor agtelse for ham, at de beredte ham et sted, hvor han kunne prædike; de lo derimod af ham. Og dette repræsenterer præsten, når han med høj røst siger præfationen. Og ligesom Kristus stadfæstede de ting, han forkyndte, i gerning, bør præsten altid i præfationen løfte hænderne for at vise, at de, der forkynder Guds ord, bør stadfæste det i gerning. Som apostlen siger i Romerbrevet: »Non enim audeo loqui eorum que per me non efficit Christus in obedienciam gencium, verbo et factis.«

Hos Pedersen hedder det: »at presten stonder siden mit for alteret oc syunger met høy røst (Per omnia secula

omnia saecula saeculorum«. Jungmann b. I s. 108 f. Disse slutningsord på denne bøn nævner Pedersen i næste artikel.

seculorum) før man ringer sanctus⁶¹ som kallis prefacio⁶². Det betegner oss huorlediss ihesus cristus den tiid han vor xxx aar gammell da predickede han met høy røst oc lerde obenbarlige den hellige tro och stadfeste henne meth store vederlighe iertagen.«

I Ferrers 12. afsnit hører vi, hvordan Jesus bekræftede sin lære ved mirakler, som ingen uden Gud kan gøre. Thi blinde gjorde han seende, lamme helbredte han etc. Dette repræsenterer præsten, når han siger: »Sanctus, sanctus, sanctus.« Når han siger »Sanctus« tre gange, er det for at betegne, at Jesus ikke gjorde sine mirakler »virtute humana«, men »virtute divina, que uno numero existens est in tribus divinis personis«, Fader, Søn og Helligånd⁶³. Derefter siges »Osanna« d. v. s. »frels os«, som betegner, at Kristus gjorde mirakler til vor frelse.

Her siger Pedersen: »naar man synger Sanctus som lyder paa danske hellig er gudh fader hellig er gud søn hellig er gudh den helliand som er herre oc gud offuer alle engle skare och helgen Uelsignet er dw gudz søn som kommer i gudz faderss naffn. Det betegner oss hwor ydmigelige gudz søn ihesus red till iherusalem palme søndagh paa i asen oc iøderne ind toge hannum meth stor ære oc verdighed Oc deriss børn sunge hannum till loff oc ære (saa robendes Uelsigned were dw som kommer i gudz naffn frelss oss baade till lifff och siell. AMEN.« Her udlægges »Sanctus« på en noget anden måde end hos Ferrer. Ganske vist fortolkes det begge steder trinitarisk, men Ferrers kunstige måde at føje det ind i sin messeudlægning på har Pedersen forladt til fordel for en mere naturlig: Da »Sanc-

⁶¹) Sanctus er fortsættelsen af præfationen, Jungmann b. II s. 156.

⁶²) Fra begyndelsen af fjortenhundredtallet blev det enkelte steder skik at ringe med messeklodden også ved forvandlingen. Denne skik har Pedersen åbenbart været fortrolig med, medens Ferrer næppe har kendt den. Jungmann b. II s. 160.

⁶³) En trinitarisk tyding af »Sanctus« var almindelig i de middelalderlige messeudlægninger. Jungmann b. II s. 163.

tus« i messen hører sammen med »Hosanna« og »Benedictus«, ligger det nær at tænke på Matth. evangeliets version af indtoget i Jerusalem: »Hosanna filio David: benedictus, qui venit in nomine Domini: hosanna in altissimis«. Fra helhedens synsvinkel er Pedersens fortolkning også bedre, idet den på en naturlig måde fører videre til det, der skal fortælles i det næste afsnit.

Ferrers 13. artikel handler om den sidste nadver. Efter at Kristus havde prædiket og stadfæstet sin forkyndelse med mirakuløse gerninger, gik han, da tiden nærmede sig, hvor han skulle lide, hen for at holde måltid med sine disciple, og dér holdt han i hemmelighed en lang prædiken, som alene Sct. Johannes har skrevet ned. Dette repræsenteres i messen, når præsten i hemmelighed læser kanon, hvilket ingen kan høre, undtagen de, der står i nærheden af ham. Således hørte ingen Jesu prædike undtagen apostlene.

I Pedersens version hedder det: »ath presten begynder at lesæ canonem sacte och hemmelige effter Sanctus och cortinerne⁶⁴ skulle dragiss for hannwm ath han ey ser nogeth som hannwm behindre kan Siden bøyer han sig ydmygelighe neder till alteret igen. Det betegner oss ath ihesus odh det benedide paaske lam met sine hellige apostle inden lucte dørre siden bøyde han sigh ydmygelighe ned till iorden och twode deriss føder.« Ferrer og Pedersen er altså enige om, at læsningen af kanon betegner den sidste nadver. Begge går de dernæst ud fra Johannesevangeliet, omend deres tolkninger er forskellige: Ferrer knytter til ved fremstillingen af Jesu »sermo«, medens Pedersen fortolker præstens bøjning om beretningen om fodvaskningen⁶⁵.

⁶⁴) »Cortinerne« er gardiner eller forhæng, som i større kirker kunne drages for alteret, for at præsten ikke skulle forstyrres, når han læste kanon. (Danske Skrifter b. II s. 514.) Det har næppe været nogen særlig udbredt skik, Jungmann b. II s. 171 note 11.

⁶⁵) Den tidligere nævnte messeudlægning: »Circa officium misse«,

Ferrers 14. artikel fortæller, hvordan Jesus efter sin prædiken gik ud i Getsemane-have for at bede, og at han dér tre gange bad til Gud: »Si possibile est etc.« Thi på grund af den bitre lidelse var kødet skrøbeligt, skønt ånden var redebøn. Da han bad tredie gang, kom han i dødsangst, og hans sved blev som bloddråber, der faldt til jorden. Da kom der en engel og trøstede ham, skønt han ikke havde det behov, men som en slave styrker sin herre, talte englen: »Herre, de hellige fædre, som venter på Jer i Abrahams skød, de mærker allerede, at Jeres forløsning er nær. Lad Jer derfor trøste i Jeres svaghed.« Derefter bad han, den mildeste herre, Gud Fader om sin opstandelse, og om at vi måtte være tapre til at udholde døden og anstrengelser for hans skyld, og få en ærefuld opstandelse. Dette repræsenteres i messen, når præsten gør tre kors-tegn⁶⁶ over kalken og siger: »Benedictam, ascriptam, ratam etc.« Derefter gør han to korstegn over hostien og kalken for at vise, at Jesus bad for sig selv og os.

I det 14. afsnit siger Pedersen: »ath presten der nest gør try korss offuer kalken læsendess hemelige ord. Det betegner oss ath ihesus gudz søn vor frelsere bad all ene tre gonge hemeligen i vrte gaarden til gwd fader sker torsdag at nath At den bitter pine motte vendiss fra hannwm«. Også er sætning fra den efterfølgende bøn skal nævnes: »Jeg tacker dig ath dw ville bede till dyn hemelske fader tre gonge i vrtegaarden oc swediss van oc blodige taare den tiid dw offuer tenckte den bitter pine och sware

der i det hele taget ligner Ferrers sermon i Toulouserredaktionen udgave meget, omtaler både fodvaskningen og Jesu »sermo«. Men fodvaskningen repræsenteres ikke som hos Pedersen ved præstens bøjning, men ved at han vasker hænderne, (artikel 13). Den anden tolkning, hvor Jesu »sermo« repræsenteres, når præsten i hemmelighed begynder at læse kanon, er den samme som hos Ferrer, (artikel 14).

⁶⁶) Korstegnene kunne tydes på meget forskellig vis; f. eks. kunne de fortolkes trinitarisk, Franz s. 416, eller om det trefoldige offer: Brød, vand og vin, Franz s. 419.

død dw lide skulle paa mandommenss vegne for wor salig-hedz skyld«.

I Ferrers 15. artikel hører vi om Jesu tilfangetagelse. Thi efter at han havde bedt, se, da kom der en stor skare jøder med sværd og stokke, og den velsignede Kristus lod sig fange og binde af dem; så førte de ham under grove beskyldninger til Annas, og derfra til Kaifas, så til Pilatus, til Herodes og til Pilatus igen; og Pilatus dømte, at han skulle korsfæstes. Men han bar selv sit kors, og de førte ham til Calvarie-bjerg. Dette repræsenteres i messen, når præsten holder hostien i sine hænder for at konsekreere og siger: »benedixit, fregit etc.« Det korstegn, som præsten gør, betegner Pilatus' dødsdom.

Her begynder der at komme uorden i rækkefølgen og til dels i indholdet. Som det fremgår af nedenstående skema⁶⁷, skal vi søge det stof, der hos Pedersen svarer til Ferrers, i artiklerne 15, 16, 17 og 18. Artikel 15 lyder: »naar presten stonder i tyende messe da beder han først for syne frender oc venner oc andre som han er plectig at bede got faare Ath den alsommectiste gud vil forlade dem deriss synder och giffue dem liffuiss frist her paa iorden at bedre dem. Det bewiser oss ath den tiidh vor herre vor fangen i vrtegaarden da bad han for syne apostel och discipell till iøderne ath de vilde lade dem bliffue meth frede och gøre dem inthet onth men lade dem gonge«. Dette er unægtelig en ret fri bearbejdelse af Ferrers artikel. Dog er der i den påfølgende bøn en ytring, der fortjener at nævnes: »Jegh tacker dig ath dw ville lade dig veluillelige gribe och binde aff de falske iøder och lede och drage til

⁶⁷) Pedersen følger Ferrers rækkefølge nøje fra art. 1—14 inclusive.
Dernæst:

F: 15 16 17 18 19 20 — 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30

P: 15 19 21 — 22 — 23 25 26 27 28 29(30)31 32 — 33

16 20 24 28 30

17

18

den dommeress huss som kallediss Annas«. Det er dog vist en oversættelse af Ferrers: »voluit capi ab eis et ligari«. Det er nok heller ikke tilfældigt, at Annas nævnes her. I den 16. artikel hedder det: »at presten gør syden først iii korss oc saa ii korss offuer kalken och obledet før han consecrerer eller bewyer dem til det hellighe sacramento. Disse iii første korss de beuise oss huorlediss ihesus vor skabere vor led for iii hoffuit dommere som hannwm skulle dømme til døde som vaare Annas Cayphas och pilatus De andre ii korss betegne oss de twenne sware blodiss vdgydelser och piner som han hagde i hanss hellige hustrugelse och kronelse«. At Pedersen kun nævner de tre dommere, skyldes at antallet skal passe til de tre kors. Forøvrigt ser det ud som om Pedersen fortolker de tre kors to gange: første gang på samme måde som Ferrer, og anden gang om de tre dommere. Også de to kors fortolkes på en anden måde end Ferrers. Den 17. artikel lyder: »At presten stryger oc renser sine fingre och hender paa corporaleth før han tager obledet. Det betegner oss huorlediss pilatus han tode sine hender for iøderne och sagde ath han ville vere saa vskyldig i vor herriss død som han ren-sede syne hender met vandet En dog at de truede hannum och sagde dw est icke keyserens ven vden du dømmer hannum til døde. Saa fryctede pilatus ath han møste skulle sit embede thi gaff han dom ouer hannum« I denne artikel går Pedersen videre i sin fortælleglæde end Ferrer. Det er kun de sidste ord, der leder tanken hen på Ferrers: »qui dedit sentenciam, ut crufigeretur«, og det kunne måske være en tilfældighed. Af disse fire artikler, der hos Pedersen svarer til Ferrers 15., er det nok den 18., der ligner mest: »at presten tager obledet i syne hender och de hannwm tiene till messen legghe hagelen op paa hanss axell och saa reder presten sig till ath consecrere och beuie det hellige sacramento vor herriss legeme. Det betegner oss huorlediss wor herre beredde sigh till den haarde dødth och pine ath lide den tid pilatus hagde dømd hannum

Och bar selff det sware korss paa hanss hellighe axell til caluarie bierg som han skulle tole død paa En dog at han tiit suarlighe fald wnder det paa wegn Thii han wor ganske vansmegtig paa mandommenss vegne for iøderne hagde saa greselige hustruget och kroned hannwm.«

De næste to artikler hos Ferrer svarer til Pedersens 19, 20. og 21. Ferrers 16 artikel fortæller om Jesu korsfæstelse: Efter dødsdommen blev han ført til Calvarie-bjerg, og dér blev han hængt op mellem to røvere, og det så højt, at hans krop hængte i to nagler, fæstet i hænderne. Dette repræsenterer præsten, når han opløfter hostien. Den højre hånd betyder den gode røver, den venstre den onde, og hostien i midten Kristus. Den hvide hostie betegner Kristi legeme, der var hvidt og blegt, fordi han udgød sit blod. Derefter løfter præsten kalken, som ville han sige: »Fader, vi ofrer dig prisen for vor forløsning«, og dette viser, at Kristus på korset ofrede sit blod til Gud Fader til genløsning af menneskeslægten.

Hos Pedersen hedder det: »ath naar presten haffuer consecreret oc bewiet thet hellighe sacramento gudz legeme met de fem ord som der til hører Da løffter han samme gwdz søn op offuer sit hoffuit meth baade sine hender thii ath han er ret middel mellem oss syndige menniske oc gwd fader i hiemmelen. Det beuiser oss huorlediss ihesus vor frelsere vor neglder oc vpreysder paa det hellige korss mellem two røffuere aff twenne honde folk som vor iøderne och hednynghe der siden bespote hannum skammelige«.

Pedersens næste artikel må også nærmest henføres til Ferrers 16. artikel: »at naar presten haffuer neder lagt gudz legeme tha opløffter han kalken meth wor herriss alder dyrebarste blodh. Deth betegner oss ath den tiidh wor herre wor op reyssder paa deth hellighe korss saa lode de slemme iøder aff reth van arth och deriss store ondscaff korsset falde till iorden igen meth hanss benedide legeme ath alle hanss hellighe saar och wunder och serde-

liss the iiii saar som han vor fester meth till korsset brøste op igen ath bløde som en kylde paa iorden.«

I Ferrers 17. afsnit hører vi, hvordan Jesus, så længe han var i live, ikke ophørte at bede: »Hely, Hely etc.« Sct. Hieronymus siger, at hans bøn indeholdt 150 vers fra psalteret, svarende til det antal salmer, der findes i det. Og så længe han var på korset ophørte de »maledicti iudei« ikke med at komme med grove beskyldninger: »Du forbandede, som har bedraget verden, du troldkarl, som frelser andre, frels nu dig selv.« Andre sagde: »Du forræder, som har sagt, at du ville ødelægge Guds tempel og bygge det op igen på tre dage etc.« Og den velsignede Kristus svarede dem ikke et ord, men blev ved at bede. Og dette repræsenteres af præsten, når han ved »Unde et memores« breder armene ud ligesom Kristus, da han hængte på korset⁶⁸.

Pedersen siger i den tilsvarende artikel: »Naar presten haffuer neder sath kalken tha vdstrecker han sine arme i korssvished och beder for folked. Det betegner oss ath den tiidh ihesus cristus vor herre hengde vdstrecketh met sine benedide arme paa det hellige korss da bad han for dem som hannum pinte oc serdelis for de simpel iøder oc hedninger som icke wiste hwad de gjorde En dog at de bespottede hannwm och sagde est dw gudz søn tha frelss dig selff och sty ned aff korsset.«

Ferrers 18. afsnit handler om spydstikket. Skønt Kristus var helt såret og havde fire frygtelige sår i hænder og fødder, udholdt han dog af kærlighed til os, at hans legeme blev åbnet med en lanse, og at blod og vand løb ud. Og dette repræsenteres, når præsten med hostien gør fem kors-tegn og siger: »Per ipsum etc.«, som betegner Kristi fem store pinsler⁶⁹. Denne artikel er særstof hos Ferrer.

⁶⁸) Dette er en ganske almindelig fortolkning, Jungmann b. I s. 137.

⁶⁹) Det var en almindelig tydning, Franz s. 416.

I sin 19. artikel fortæller Ferrer om de syv ord, som Jesus talte, da han hængte på korset: Først bad han for dem, som korsfæstede ham: »Pater ignosce etc.« Thi de troede, at de korsfæstede en synder, og så var det Kristus. For det andet sagde han til røveren: »Amen dico tibi etc.« For det tredie sagde han, da han så sin moder stå i nød og smerte ved korsets fod — og det var underligt, at hendes hjerte ikke blev sønderrevet af smerte, hun, som sagde til ham: »Elskede søn, du taler til røveren, men ikke til din moder« — »Mulier, ecce filius tuus« og til Johannes: »ecce, mater tua.« For det fjerde sagde han: Hely, hely etc. For det femte: »Sicio«. For det sjette: »Consummatum est«. Og for det syvende: »Pater in manus tuas etc.« Og dette repræsenteres i messen, når præsten med høj røst siger: »Pater noster«, i hvilken der er syv bønner svarende til, at Kristus på korset talte syv ord; og derfor siger præsten dette med høj røst.

Pedersens tilsvarende artikler, den 22. og den 24. lyder således: »at presten gør siden syw korss offuer det hellige sacramento oc kalken. Deth betegner oss ath wor herre talede syw gonge paa deth hellige korss. Den første gong sagde han O gwdh fader forlad dem deriss synder thii de vide icke hwadh de gøre. Anden gong til røffueren i dag skalt dw were meth migh i paradiss. Tredie gong till syn moder Quinde se din søn och till sancti hanss se din moder. Fierde gong O myn gwd o myn gwd hwi haffuer dw saa offuergiffuit mig. Femte gong. Mig tøster. Siette gong det er fulkommed. Siwende gong o himmelske fader i dine hender befaler ieg min siell«. Og den 24. artikel siger: »ath presten syunger pater noster met høy røst effter han haffuer stondet sist i tiende messe. Det betegner oss ath den tiidh wor herre skulle dø paa det hellige korss tha ropte han til gwd fader met høj oc swar gredende røst (sigendiss) O hemelske fader i dine hender befaler ieg myn siell.« Pedersen har fået to artikler ud af det, idet han har fortolket de syv kors, som Ferrer ikke nævner noget om her, om de syv

korsord og så fortolket Fadervor om det syvende korsord, som han altså er nødt til at nævne igen⁷⁰. Det er nok ikke tilfældigt, at Pedersen gengiver de syv korsord i samme rækkefølge som Ferrer.

Ferrers næste artikel, den 20., fortæller om, hvorledes Jesus, da han var død, ville deles i tre dele. Den første del var hans højhellige legeme, som forblev på korset. Den anden del var hans blod, som blev udgydt på jorden ved korsets fod. Og den tredie del var hans sjæl, som steg ned til Dødsriget; på denne måde blev Kristi »humanitas« delte, og dette repræsenterer præsten, når han bryder hostien i tre stykker. Dog blev hans »divinitas« ikke skilt fra nogen af disse dele, ligesom en frugt, der deles i flere stykker, bevarer sin duft i hvert enkelt. — Denne artikel genfindes ikke hos Pedersen. Han har derimod en anden, som også er særstof, skudt ind mellem den 22. og 24: »ath presten stonder i den anden tyende messe och beder for alle cristne menniskess siele som er i skerss ildz pine. Deth betegner oss deth store mørck som bleff offuer all verden den tiid wor herre hengde paa det hellige korss oc soll oc maane de møste deriss skyn och alle stierner.« Denne artikel minder ikke om nogen af Ferrers. For vag er vel også ytringen i den efterfølgende bøn: »dw hengde paa det hellige korss ——— til din benedide siel vor vdgongen aff dit hellighe legeme«. Det lader sig vist ikke afgøre om det skulle være en reminiscens af Ferrers lige citerede afsnit.

I Ferrers næste to artikler hersker der god overensstemmelse med Pedersens 25. og 26. Ferrers 21. artikel handler om, hvordan Jesus omvendte mange slags folk; thi han ville, at frugten af hans lidelse allerede nu skulle vise sig. Derfor omvendte han først røveren, for det andet centu-

⁷⁰) I Em Klosterbog fra Middelalderens Slutning s. 31 findes der en fortegnelse over de syv korsord. De første tre er citeret i samme orden som Pedersens, hvorimod hans fjerde og femte og hans sjette og syvende er citeret i omvendt orden. Til hvert ord er der knyttet en bemærkning om, hvad vi lærer derigennem.

rionen og for det tredie mange af fjenderne, som det siges Luc. 23. Fordi Kristus i sin lidelse omvendte disse tre grupper af folk, siger præsten tre gange »Agnus Dei etc.« Thi for det første siger vi »Agnus Dei« for enhver synder, for at Gud vil skåne os syndere, ligesom han skånede røveren; for det andet siger vi »Agnus Dei« for at bede Gud: »ligesom du, Herre, skånede høvedsmanden og oplyste ham, således oplyse og skåne du enhver, som har myndighed over folk eller sjæle, for at han må opnå frelse; for det tredie siger vi »Agnus Dei« for at bede: »Herre, ligesom du omvendte fjenderne, omvend således også det almindelige kristne folk, og bevar det i fred, og tilgiv deres synder.

Her siger Pedersen: »at presten bryder det hellige sacramento i tre dele Och læser tre gonghe Agnus dei. Som er paa danske. O dw gwdz vskyldelighe lam forbarme digh offuer oss. Det betegner oss hworlediss ihesus vor herre omwende och frelste trende honde folk men han hengde paa deth hellighe korss først røffueren som hengde paa hanss højre side. siden Longinum som stack hanss hierte op Och framdeliss mange andre aff dem som neruerendiss wore hoss hannwm i hans dødz time.«

I den 22. artikel fortæller Ferrer, at Jesus ikke ville stige op til himmelen med det samme, men at han ydmygt og i største hemmelighed for ned til Dødsriget for at herliggøre de hellige fædre. Thi med stor længsel havde de i Abrahams favn ventet på ham i 5000 år. Dette repræsenteres, når præsten lader en del af hostien hemmeligt falde ned i kalken, og den dér fyldes med vin, for at vise, at de hellige fædres sjæle ved Kristi nedfart til dødsriget i så høj grad fik del i Kristi herlighed, at de ikke vidste, hvad de burde gøre og så gav sig til at prise Gud, idet de sagde: »Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit et fecit redemptionem plebi sue.«

Pedersens afsnit lyder således: »at presten lader en dell falde i kalken aff det hellighe sacramento siden han brød det sønder. Det betegner oss ath siden wor herriss ihesu

cristi milde hierte opstunget vor paa det hellige korss tha for han ned til heluediss oc brød det oc vdtog Adam oc ewe met de andre hellighe patriarche oc profeter oc hanss venner som der vor fagne«.

Ferrers 23. artikel handler om, hvordan Jesus efter sin velsignede død ville tages ned fra korset ved Josef af Arimatæas og Nicodemus' hænder. Da stod den salige jomfru sammen med Maria Magdalena og nogle andre rundt om og græd. Og den salige jomfru kyssede og priste hans øjne, ører, næsebor, ansigt, sidevunde, hænder og fødder. Og Maria Magdalena og andre troende ilede hen til Jesus for at tilbøde og kysse ham. Dette repræsenteres i messen, når præsten lyser fred og en passende tid holder Kristi legeme i hænderne før kommunionen. Det sømmer sig for præsten, hvis han er god, at betænke den smerte, som den salige jomfru Maria følte, da hun holdt Jesus, vor Herre, i sit skød, og også Maria Magdalenas og de andres smerte, og på samme måde betænke hans sår, som han udholdt for vor skyld.

Pedersens artikel, hvor den første del af sammenligningen ikke er den samme som Ferrers, siger: »at presten kysser korsset siden altered och saa patzet⁷¹. Det betegner oss at den tiid wor herre wor ned tagen aff det hellige korss oc lægd i syn benedide moderss marie skød tha kyste hwn deth tith oc offte for den store kerlighed som hwn till hannwm hagde.« Første halvdel af Pedersens næste artikel stemmer derimod med Ferrers: »ath presten tager det hellige sacramento igen i baade sine hender Och anammer deth siden till sig met stor ydmyghed och gwdelighed.« Anden del af denne artikel svarer derimod til Ferrers næste; den siger: »Det betegner oss at iosep och Nicodemuss toge vor herriss ihesu criste legeme met deriss hender aff iomfrw marie skød och lagde det i graffuen meth stor ydmyghed och gwdelighed.« Også den efterfølgende bøn indeholder en

⁷¹⁾ patzet er en forkortelse af patenen latin: patena.

sætning, der minder om Ferrers artikel: »Jeg tacker dig at dw vilde lade dig begrawe oc smørge met dyrebar smørelse Oc swøbiss i en subtiligt linet klede«. Ferrers parallelle afsnit, det 24. fortæller nemlig om, hvorledes Jesus ville salves med myrrabalsam og svøbes i fint linned, dernæst lægges i et gravkammer, i en klippegrav uden nogen revne. Og dette repræsenteres i messen, når præsten nyder vor Herres Jesu Kristi legeme. Thi præstens legeme er Kristi nye gravkammer, nye, fordi der i præsters legeme som i Kristi grav ikke bør findes nogen smudsig synd. Og som gravkammeret var af sten og stærkt, bør præsten være tapper og fast i troen og i et godt levned. Og som Kristi legeme blev indhyllet i fint linned, bør præstens legeme være kyskt, fordi Kristi legeme skal lægges deri. Og som Kristi legeme blev salvet, bør præstens legeme også være fuldt af dyder. Skønt den bibelske tekst ikke taler derom, bør vi ligeledes fromt tro, at jomfru Maria og de andre, der troede, opsamlede Kristi blod i en ren krukke og hensatte det i graven sammen med legemet: O du præstens legeme, du er Kristi grav, mere hellig og kostelig end graven i Jerusalem, thi du er skabt i Guds lighed og billede. Og præstens legeme er så meget mere helligt, fordi det er salvet og indviet og levende, og fordi Kristi legeme ikke anbringes dér een gang, men mange gange; tilmed anbringes Kristi legeme dér utilhyllet i modsætning til i klippegraven. »O presbyter cogita bene de istis.«

I Ferrers 24. artikel er der god overensstemmelse med Pedersens. Her hører vi, hvordan graven blev fundet tom, da Jesus opstod fra det forgængelige til det uforgængelige liv. Og dette repræsenteres i messen, når præsten fra alterets midte går »ad cornu« (til højre side), og derved betegner, at Kristi legeme blev forvandlet fra dødeligt til udødeligt. Og for at vise at graven var tom, fremviser han den tomme kalk, og diakonen lægger korporalet sammen for at betegne, at linnedklæderne lå sammenfoldede i graven.

Hos Pedersen hedder det: »ath naar presten anammet haffuer det verdighe gudz legeme och blod aff kalken tha gør han hannwm tom aldeliss och lader hannwm stonde oben. Det betegner oss ath den tiid vor herre wor opstonden aff døde den tredie dagh da lod han graffuen stonde oben och tom och obenbarede sig først for sin hellige moder oc siden for sine andre wenner.« Måske er der også i den efterfølgende bøn en mindelse om Ferrers afsnit: »Jeg tacker dig ——— at du haffuer ——— forklared dit skynnende legeme met din gwddommelige clarhed«.

Første del af Pedersens næste artikel må også nærmest henføres til Ferrers 25: »ath presten tager spøling i kalken paa den højre side hoss altered. Det betegner oss at vor herre kom til sine apostell effter syn erefulde opstondelse oc od stegter fisk meth dem som de hagde fanget efter hanss befalning«.

Ferrers 25. artikel handler således om, hvordan Jesus efter sin herlige opstandelse åbenbarede sig for Maria Magdalena og disciplene. Og, fortsætter Ferrer, man bør fromt tro, at han først viste sig for den salige jomfru med hellige og engle og trøstede hende. Dette repræsenteres i messen, når præsten siger »communio«⁷², som betegner de trøsterige ord, som den salige jomfru fik med sin søn. Denne artikel må nærmest betragtes som særstof.

Ferrers 27. afsnit fortæller, hvorledes Jesus, da han åbenbarede sig for sine disciple, stod midt iblandt dem og sagde: »Pax vobis.« Og dette repræsenterer præsten, når han vender sig mod menigheden og siger: »Dominus vobiscum«⁷³.

Den tilsvarende artikel hos Pedersen, den 31., siger: »at naar presten haffuer taget spøling tha vender han sig om mith for altered och siger till folket Dominus vobiscum

⁷²) »communio« = kommuniionsvers? Jungmanns. b. II s. 484.

⁷³) Det var en traditionel fortolkning, Franz s. 669.

(det er sagth) herre gwd were met eder. Det betegner oss at wor herre kom ind til syne apostel oc discipell inden lwcte dørre och stod mit i blant dem oc sagde (Pax vobis) det er sagt fred were met eder.«

Ferrers 28. afsnit, der svarer til Pedersens 32., handler om, hvordan Jesus, da han ville stige til himmels, sammenkaldte sine apostle og sagde: »Euntes in mundum universum predicate evangelium«. Og dette repræsenteres i messen, når præsten siger: »Ita missa est«, som ville han sige til menigheden: »Gå hjem til måltidet (egl. frokosten: prandium,) ofringen er fuldbragt.« Som Kristus sagde: »Ite in universum mundum«, således siger præsten, når ofringen er fuldendt.

I Pedersens version hedder det: »at presten vender sig til folked oc siger (Ite missa est) det er sagt gonger nw den hellighe messe er fuldkommen. Det betegner oss ath før wor herre for till hiemmelss tha sagde han till syne apostell gongher nw offuer all verden och predicker och lærer den hellighe lest oc ewangelium for alle creatur som till er Alle de som tro och døpte ere de skulle fonge den ewighe salighed.«

Den 29. artikel hos Ferrer, som han er ene om at have, handler om, hvordan Kristus opfyldte sit løfte til Sct. Peter og de øvrige apostle, da han indsatte Peter til pave. Og dette repræsenteres, når præsten i slutningen af messen bøjer sig og siger: »Placeat tibi sancta Trinitas etc.« Så takker han ved at kysse alteret og betegner derved den ydmyghed og uendelige barmhjertighed, som Gud udviste ved at give mennesker magt til at forlade synder, hvad der alene tilkommer Gud. Og præsten bøjer netop sit hoved for at vise, at før Gud bøjede sig ned for at blive menneske, havde mennesker ikke en sådan magt. Dernæst gør han korsets tegn over sig selv og menigheden for at gøre det kendeligt, at syndernes forladelse sker ved det hellige korsens kraft.

I sit sidste afsnit fortæller Ferrer om Jesu himmelfart, da han, medens hans moder og apostlene og de andre disciple var samlede, steg til himmels og velsignede dem med udstrakte hænder⁷⁴. Og dette repæsenterer præsten, når han velsigner menigheden. Derfra har kirken den skik, at biskopper og også præster⁷⁵ velsigner i slutningen af messen. Og at Kristus for til himmels, betegnes derved, at præsten vender tilbage til sakristiet.

Pedersen siger: »at naar presten haffuer fuldkommed messen tha giffuer han velsignelse offuer alle som hoss hannum nerwerendiss ere oc vender sig saa til alteret igen oc far aff messe klæderne. Det betegner oss ath den tiid vor herre ihesus cristus hagde fulkommed alting effter gudh faderss vilge och igenløsd menniskenss køn fra dieffuelen tha gaff han velsignelse offuer alle som neruerendiss hoss hannum waare paa oliueti bierg den tiidh han opfor till hiemmerigiss rige.«

Ferrers slutning afrunder fremstillingen. Han vender tilbage til sit thema: »Quodcumque dixerit vobis, facite etc.«, og slår endnu engang fast, hvordan det gælder for messen: »Ecce quomodo vita Christi representatur in missa solemni « Så opfordrer han præsterne til at celebrere fromt og lægfolket til at høre fromt på, og med nogle bibelcitater slutter denne sermon.

Efter at vi har konfereret Ferrers messeudlægning med Pedersens, skal vi prøve at svare på det spørgsmål, som vi stillede i det foregående: Er det rimeligt at anse Ferrers sermon for at være Pedersens direkte forlæg?

Den eneste variation af Ferrers prædiken, som er mig bekendt, er den tidligere omtalte »Circa officium misse«. Den ligger meget nær op ad Ferrers og er, som sagt, kun

⁷⁴) Forklaringen er almindelig indenfor den middelalderlige allegorese, Jungmann b. II s. 540.

⁷⁵) Der hentydes til en gammel biskoppelig forrettighed. Jungmann b. II s. 533.

en variation, der i 40 afsnit behandler omtrent det samme stof som Ferrer. At den skulle ligge imellem Ferrers og Pedersens messeudlægninger er der i hvert fald ikke tale om. Alligevel kunne man måske tænke sig, at et sådant mellemliggende arbejde kunne have foreligget, og det, at vi ikke kender et sådant »missing link«, er naturligvis ikke et argument til fordel for Pedersens direkte afbenyttelse af Ferrers sermon.

Alligevel er det en hypotese, som man må møde med en vis skepsis. Pedersen er nu engang bearbejder og forholder sig temmelig frit til sine forlæg; han er ikke bare oversætter. Iøvrigt har Ferrers »Sermones« været lettilgængelige for ham under opholdet i Paris, som vi har set det i det foregående.

Man gør også klogt i at betænke, at der ligger en hundrede år imellem Ferrers sermon og Pedersens messeudlægning; det kan utvilsomt forklare en hel række af forskellene: Den danske bibelhumanist har foretrukket det enkle og enfoldige fremfor det alt for kunstige, og han har, tids-typisk, i højere grad end Ferrer opmærksomheden henvendt på den enkeltes opbyggelse ved at deltage i messen, (som eksempel på dette kunne nævnes de efterstillede bønner), end på at forklare messen i alle detaljer. Der er utvivlsomt en nuanceforskel her, selv om man bestemt heller ikke må underkende Ferrers vægtlæggen på »deutio«; det er netop »deutio«, der får ham til at udarbejde en udlægning af messen. Og ligesom Pedersen i højere grad end Ferrer accentuerer den enkeltes »deutio«, betoner han også stærkere ihukommelsesmotivet i messen. Naturligvis skriver Ferrer sin udlægning ud fra en betragtning af messen som »memoria«. Men »memoria« betyder hos ham »repraesentatio«. Det hedder gang på gang, at dette el. hint repræsenteres i messen, d.v.s., det bringes til stede, gøres reelt nærværende i og med denne eller hin handling. Hans opmærksomhed er henvendt på at forklare messen, forklare, hvilke træk fra Jesu liv, der *repræsenteres* i de

forskellige led i messen. Hos Pedersen ligger det noget anderledes. Ganske vist må man ikke overbetone forskellen, men en nuanceforskel er der: Pedersen siger ikke om Kristi liv, at det repræsenteres i messen, men det »betegnes«. Stadig hedder det, at det »betegner oss«, det »betyder oss.« Denne sprogbrug er ikke tilfældig, selvom forskellen måske ikke, hvad der er mest sandsynligt, er Pedersen bevidst⁷⁶. For Pedersen, der i så høj grad var præget af bibelhumanistiske fromhedsretninger, måtte det falde naturligt at oversætte Ferrers: »Hoc repraesentatur«, ved: »Det betegner oss«, d. v. s.: herigennem ihukommer vi —. (For ingen af dem spiller den traditionelle messeofferlære nogen rolle; det er ikke dér, deres interesser ligger.)

Til trods for forskelle i inddeling og undertiden også i indhold, forekommer det mig, at lighederne, sproglige som indholdsmæssige, alligevel er så store, at der er rimelig grund til at anse Vincens Ferrers sermon for direkte at ligge til grund for Pedersens messeudlægning.

Christiern Pedersens betydning i samtiden som formidler af Senmiddelalderens brogede opbyggelseslitteratur har utvivlsomt været stor, både for lægfolket, for hvilket de latinske prædiken- og legendesamlinger var utilgængelige, og også for præsterne, idet hans bearbejdelser var så helt igennem danske. Det varede da også kun tre år før bogen om messen, i 1517, kunne udsendes i anden udgave.

⁷⁶) Jævnfør Paulus Helies sprogbrog. Særlig tydelig viser forskellen sig, når han sammenligner *Confutatio Lutheranisni Danici* s. 163 og 206 (L. Schmitt's udg. fra 1902) med Helies oversættelse. (Paulus Helies Skrifter, b. 4 s. 213).